

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ СУДОВИХ РІШЕНЬ – ЯК ОДНА ІЗ ГАРАНТІЙ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

УДК 347.923

Мета даної статті полягає в аналізі законодавства України, що регулює направлення судових рішень до Єдиного Державного реєстру судових рішень.

Дослідження питання правового регулювання Єдиного Державного реєстру судових рішень для сучасного цивільного процесу України є новим, праць, присвячених вивченню даного питання, є вкрай мало. Теоретичну основу дослідження склали законопроекти, праці вчених, юристів–практиків та журналістів (Володимира Стретовича, Богдана Бондаренка, Юлії Ращупкіної, Романа Куйбіди, Тетяни Рудої), а також нормативні акти Ради суддів України, Державної судової адміністрації України та аналізи експерта Проекту USAID «Україна: Верховенство права» Маркуса Зіммера.

Останніми роками особливу популярність в юридичній літературі набула ідея верховенства права. Саме в ній найбільш повно знайшла відображення віра в те, що правова система, заснована на верховенстві права, більше та краще, ніж інші системи, гарантує те, що не будуть прийняті випадкові закони, а існуючі будуть мати передбачуване застосування.

У наукових працях та в офіційних джерелах практична реалізація цієї ідеї обґрунтовано пов'язується із діяльністю судів. Внесок суддів у цей процес полягає в тому, що вони формулюють у своїх рішеннях основні принципи (складові) режиму верховенства права і, водночас, застосовують їх, тим самим практично забезпечуючи утвердження цього режиму.

Частиною 5 статті 124 Конституції України передбачено, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Водночас частиною 2 статті 124 Конституції України закріплено, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Ухвалення, оформлення та підписання судових рішень здійснюється суддею (суддями), які розглядали справу, відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінально-процесуального кодексу України. Сторонам по справі надаються (надсилаються) копії судових рішень.

Розуміння такої особливої ролі судових рішень, доступу громадськості до них призвело до суттєвого розширення горизонтів дослідження цього документа як основного акта реалізації судової влади.

Отже, сьогодні судові рішення та доступ до них розглядається не тільки як ключова проблема процесуального права, але і як особливий соціально-правовий феномен, який певною мірою уособлює базові характеристики відповідного суспільства і має значну аудиторію адресатів, що

охоплює не тільки сторін та інших учасників конкретного судового процесу, а й інші групи осіб, що мають певний інтерес до діяльності судів, у т. ч. й медіа.

Донедавна єдиним механізмом доступу громадськості до судових рішень, який визначено у процесуальному законодавстві, було публічне проголошення цих рішень у відкритому судовому засіданні. Оскільки залів судових засідань у багатьох судах не вистачало, судді часто розглядали справи у робочих кабінетах, де немає жодних умов для перебування публіки. Зрозуміло, судові рішення здебільшого лишалися невідомими. Тільки деякі, як правило, у найбільш резонансних справах, могли бути опублікованими, і то завдяки старанням журналістів, котрі отримували відповідний текст. [10]

Вирішенням цієї проблеми послужив процес впровадження доступу громадськості до судових рішень через мережу інтернет.

У низці документів органів судової влади 2004 року наголошувалося на потребі створення реєстру судових рішень, але ці документи пов'язували таку необхідність, насамперед, з потребами суддів у доступі до судової практики. Так, Президією Верховного Суду України, Президією Ради суддів України та колегією Державної судової адміністрації України прийнято постанову «Про стан здійснення судочинства у 2004 році і завдання на 2005 рік» від 18 лютого 2005 року [6]. Однак без відповідного законодавчого рішення ані уряд, ані судова влада не мали достатньої політичної волі взяти на себе відповідальність за впровадження цього задуму у життя.

Перша спроба законодавчо закріпити дану ідею у життя була зроблена лише 18 січня 2005 року., коли у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект “Про забезпечення гласності при здійсненні господарського судочинства”. [7] Законопроект отримав підтримку нового уряду і реалізацію закладених до нього ідей було передбачено затвердженою 4 лютого 2005 року Програмою діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»[2].

22 грудня 2005 року Верховною Радою України з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, сприяння однаковому застосуванню законодавства, був прийнятий Закон України «Про доступ до судових рішень», що набув чинності 1 червня 2006 року. Законом передбачено створення та забезпечення функціонування Державною судовою адміністрацією України Єдиного державного реєстру судових рішень (далі - Реєстр). При цьому суд при здійсненні судочинства може використовувати лише текст судового рішення, який опубліковано офіційно або внесено до Реєстру.

Після прийняття Закону і введення його положень в дію доступ до всіх рішень, виданих судами загальної юрисдикції у скороченому вигляді та з певними обмеженнями надається кожному. Закон передбачає доступ до рішень в електронному вигляді та дистанційно через веб-портал Державної судової адміністрації України (далі – ДСА) для будь-якої особи в будь-якому місці в Україні або у світі, якщо особа має доступ до комп'ютера та Інтернету.

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про доступ до судових рішень” відкритість судових рішень забезпечується такими способами:

1. Проголошенням судового рішення в залі судового засідання;

2. Забезпеченням доступу до матеріалів справи та наданням копії рішення;
3. Оприлюдненням судових рішень у мережі Інтернет;
4. Публікацією текстів судових рішень у друкованих виданнях.

Згідно із законом, ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації щодо результатів розгляду його судової справи. Для реалізації цього права слід звернутися до канцелярії відповідного суду з письмовою заявою, яка повинна містити обґрунтування, чому судове рішення безпосередньо стосується прав, свобод чи інтересів того, хто звертається. В отриманні рішення може бути відмовлено тільки якщо:

- заявник не має процесуальної дієздатності або від його імені звернулася особа, яка не має на те відповідних повноважень;
- матеріали справи передані до іншого суду чи на зберігання до державної архівної установи;
- судове рішення безпосередньо не стосується прав, свобод, інтересів чи обов'язків заявника.

Цей перелік є вичерпним. [1, ст.9]

На виконання даного закону 25 травня 2006 року Кабінет Міністрів України видав постанову «Про затвердження порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» (далі – Порядок). Порядок містив у певних деталях загальні процесуальні засади впровадження та функціонування Реєстру.

Відповідно до даної постанови єдиний державний реєстр судових рішень – це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. До Реєстру вносяться судові рішення Верховного Суду України, вищих спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів - вироки, рішення, постанови, накази, ухвали, окремі ухвали (постанови) суду, що ухвалені (постановлені) судами у кримінальних, цивільних, господарських справах, у справах адміністративної юрисдикції, у справах про адміністративні правопорушення, крім судових рішень, які містять інформацію, що є державною таємницею.[3]

Як це часто буває з важливими та масштабними урядовими ініціативами, на початковому етапі розробки та прийняття закону (постанови) важко передбачити всі практичні, пов'язані аспекти, витрати і проблеми, які тягнуть за собою такі ініціативи. При розробці законопроекту Верховна Рада України, яка є державним законодавчим органом України, поклала на ДСА обов'язок щодо впровадження Єдиного державного реєстру судових рішень, безпосередня відповідальність за впровадження Реєстру була покладена на керівництво ДСА її Державне підприємство «Інформаційні судові системи».

Виконуючи положення Закону та Порядку щодо наповнення Реєстру, ДСА зіткнулася з багатьма проблемами, що вплинули на її здатність дотриматися термінів та інших системних вимог, що встановлюються Законом та Порядком. Також в процесі впровадження стало зрозуміло, що може виникнути потреба змінити певні положення Закону та Порядку для більш ефективного досягнення мети по наданню доступу до судових рішень у спосіб, передбачений авторами розробниками Закону. [11, с. 34]

Починаючи з червня 2006 року (початок роботи Реєстру) і до жовтня 2009 року наповнення Реєстру здійснювалося, як за допомогою електронного документообігу, так і з використанням паперових носіїв, що у певній мірі стримувало забезпечення своєчасного доступу до судових рішень за допомогою Реєстру.

Для обробки та внесення паперових копій на той час застосовувалися затратні та громіздкі технології, які не дозволяли досягнути необхідної продуктивності Реєстру. Самі паперові копії судових рішень надсилались виготовленими іноді без використання комп'ютерної техніки (рукописи).

Окрім того, виконання вимог чинного законодавства у частині своєчасного та повного розміщення копій судових рішень у Реєстрі також ускладнювалося відсутністю необхідних, відповідних сучасності норм законодавчих та нормативно-правових актів щодо діяльності Реєстру.

Тому, з метою удосконалення Єдиного державного реєстру судових рішень, поліпшення механізму діловодства в судах для запобігання випадків підробки судових рішень, досягнення максимальної повноти відомостей Реєстру шляхом нормативного забезпечення обов'язковості внесення копій судових рішень до Реєстру та посилення механізму реалізації Закону України «Про доступ до судових рішень», створення прозорого механізму контролю з боку держави та громадянського суспільства за процесом прийняття рішень судами України, 23 вересня 2009 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 1007 «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень», котрою було внесено зміни до Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень.

Новим Порядком ведення Єдиного державного реєстру судових рішень вносяться зміни щодо відмови від обробки копій судових рішень на паперових носіях, як морально застарілої та невиправдано трудомісткої технології; щодо обов'язковості направлення всіх копій судових рішень в електронному вигляді для опублікування в Реєстрі з використанням засобів електронного цифрового підпису; щодо зменшення строків надсилання копій судових рішень до Реєстру для актуалізації даних; тощо. [4]

Основною метою вдосконалення Реєстру стало актуалізація та повнота відомостей, що містяться у Реєстрі, тобто копії судових рішень мають надаватися до Реєстру не пізніше наступного дня після ухвалення (постановлення) судового рішення, а копії судових рішень, що підлягають негайному виконанню – повинні надаватися до Реєстру одразу після ухвалення (постановлення) такого рішення. Копії судових рішень повинні видаватися лише після їх внесення до Реєстру.

Після внесення змін ситуація почала виправлятися, якщо станом на 01 січня 2008 року електронних копій судових рішень надходило 35% від загальної кількості, то в березні 2009 року співвідношення, вже мало пропорцію 25%/75% паперових та електронних копій судових рішень, відповідно. В кінці 2009 року надходження паперових копій судових рішень зійшло майже нанівець.

Таким чином, після законодавчого закріплення та внесення змін спрямованих на покращення роботи, Реєстр почав виконувати низку важливих функцій, які на нього покладені:

По-перше, відкритість судових рішень повинна стримувати суддів від відвертих зловживань. Знаючи, що «замовне» рішення може легко стати предметом громадського розголосу, суддя навряд чи наважиться у рішенні чорне називати білим, а біле чорним. Щоправда, це буде досягнуто лише тоді, коли рішення не можна буде приховати від внесення до реєстру.

По-друге, процесуальне законодавство однією з підстав для оскарження судових рішень визначило наявність неоднакового застосування судами одного й того ж закону. Ті судові рішення, що потрапляють у періодику, відображають лише окремі аспекти судової практики. Тому попит на них надзвичайно великий. Це давало можливість декому із працівників судів навіть «приторговувати» текстами рішень. Реєстр полегшив одержання необхідної інформації, допоміг задовольнити попит правників. А ще інтерес до ресурсів реєстру мають комерційні структури, оскільки він дає змогу вивчати «судову біографію» підприємств-потенційних контрагентів.

По-третє, за недостатності роз'яснень Верховного та Вищих спеціалізованих судів реєстр став цінним джерелом інформації для самих суддів. Можливість вивчати практику судів вищого чи навіть того самого рівня полегшує суддям вирішення подібних справ. А крім того, якщо реєстр міститиме всі рішення судів, зокрема й процесуального характеру, судді не важко буде перевірити при відкритті провадження у справі, а чи не вирішувалася ця сама справа раніше або чи не знаходиться вона у провадженні іншого суду. Оскільки п.2 ч.1 ст.205 ЦПК України передбачено, що суд закриває провадження у справі, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладення мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

По-четверте, із запровадженням реєстру судова практика зможе стати предметом більш прискіпливого аналізу науковців. Раніше вони змушені були задовольнятися опублікованими у періодиці текстами рішень або різними шляхами добиватися дозволу на вивчення справ у судах. Тож реєстр може сприяти тому, щоб юридична наука стане більш прикладною.

По-п'яте, подальший розвиток Єдиного державного реєстру судових рішень відкриває відмінні можливості, щоб спростити ведення судової статистики. Кожен міг би самостійно відшукати статистичну інформацію про кількість справ чи рішень, обравши відповідні часові рамки та інші критерії. [9, с.5].

Отже, відкритий доступ до судових рішень є одним з принципів, який забезпечує прозорість діяльності судової влади, а також сприяє однакому застосуванню законодавства.

Підсумовуючи викладене можна відмітити, що ефективність створення Реєстру характеризується в першу чергу покращенням доступу громадян та фахівців до інформації щодо прийнятих судових рішень.

Яскравим підтвердженням росту попиту до інформації, що публікується в реєстрі є кількість звернень до Реєстру. Так, на кінець 2010 року кількість звернень до Реєстру зросла більше як до 300 000 користувачів щомісячно у порівнянні з 2009 роком – це на 100 000 запитів на місяць. Більше трьох мільйонів звернень

для отримання інформації у Реєстрі зафіксовано протягом 2010 року. Станом на 31.12.2010 року кількість внесених до Реєстру судових рішень судів загальної юрисдикції склала 13 081 453.

Цілком ймовірно, що незабаром реєстр стане початком створення єдиної інформаційної системи судів, яка забезпечить спілкування сторін із судом через Інтернет, електронний доступ до матеріалів справи, до інформації про стан виконання судового рішення тощо.

1. Закон України «Про доступ до судових рішень» // *Офіційний вісник Верховної Ради України*, 2006, № 15, ст. 128 (зі змінами).
2. Постанова Верховної Ради України від 04 лютого 2005 року «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» // *Відомості Верховної Ради України*, 2005, N 12 (25.03.2005), ст. 209.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 року № 740 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» // *Офіційний вісник України*, 2006р., №22, с.1623.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2009 року № 1007 «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» // *Офіційний вісник України*, 2009р., №74, с. 2533.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 05 січня 2011 року № 9 «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» // <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Постанова Верховного Суду України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України № 2 від 18 лютого 2005 року «Про стан здійснення судочинства у 2004 р. і завдання на 2005 р.» // *Вісник Верховного Суду України*, 2005, №3.
7. Пояснювальна записка до законопроекту В.Стретовича-Т.Стецьківа «Про доступ до судових рішень» від 24 вересня 2008 р. // <http://www.rada.gov.ua>.
8. Бондаренко Б., Рацункіна Ю. Анализ работы Единого государственного реестра судебных решений. // *Права Человека в Украине Информационный портал Харьковской правозащитной группы* // <http://www.khpg.org>.
9. Куйбіда Р., Руда Т. Перший досвід: Про використання реєстру судових рішень. – К.: *Юридична газета перша*, 15 березня 2007 року, №11 (95).
10. Лесюк Т. Діяльність судової влади стане прозорішою. – К.: *Юридична газета*, 19 січня 2006 року, №1 (61).
11. Маркус Зіммер. Аналітичний звіт з рекомендаціями щодо Закону України «Про доступ до судових рішень» // *Матеріали круглого столу* – К.: *Проект USAID «Україна: Верховенство права»*, 2011., ст.100.

Сметанюк В.Б. Правова регламентація Єдиного Державного реєстру судових рішень – як одна із гарантій доступності правосуддя в цивільних справах

Стаття присвячена аналізу та дослідженню законодавства України, що регулює порядок направлення судових рішень до Єдиного Державного реєстру судових рішень. Вивчення порядку направлення рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень дасть можливість розробити пропозиції для вирішення проблемних питань, які виникають на практиці при користуванні Реєстром.

Ключові слова: судові рішення, Єдиний Державний реєстр судових рішень, відкритість судових рішень.

Сметанюк В.Б. Правовая регламентация Единого Государственного реестра судебных решений - как одна из гарантий доступности правосудия по гражданским делам

Статья посвящена анализу и исследованию законодательства Украины, регулирующего порядок направления судебных решений в Единый Государственный реестр судебных решений. Изучение порядка направления решений в Единый государственный реестр судебных решений позволит разработать предложения для решения проблемных вопросов, возникающих на практике при использовании Реестром.

Ключевые слова: судебные решения, Единый Государственный реестр судебных решений, открытость судебных решений.

Smetanyuk V.B. Juridical regulation of the Unified State Register of judicial decisions as one of the guarantees of justice's availability in the civil cases.

The article is devoted to the analysis and research of the Ukrainian legislation that regulates the way of direction the judicial decisions to the Unified State Register of judicial decisions. The investigation of the way of direction the decisions to the Unified State Register of judicial decisions will allow to make the propositions for solving the problematic issues, that appears in practice while using the Register.

Key words: judicial decisions, the Unified State Register of judicial decisions, the transparency of the judicial decisions.

СТАВНИЧА І.М.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ УЧАСНИКІВ ЯК ОБ'ЄКТИВНА УМОВА ДІЙНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

УДК 347.44

Постановка проблеми. Універсальність договору обумовлена його сутністю, яка полягає в тому, що в основі договору як правового явища лежить сукупність волевиявлення його сторін, реалізована у взаємній домовленості з метою реалізації власних інтересів. Зважаючи на роль договору у регулюванні суспільних відносин, державою встановлюються особливі вимоги щодо здатності суб'єктів підприємництва укладати договори, змісту та форми останніх, визначення волі сторін та волевиявлення. Такі вимоги є суб'єктивними та об'єктивними умовами дійсності договорів. Якщо договір не відповідає встановленим законом вимогам, тоді виникають підстави для визнання договору недійсним.

Стан дослідження. Дослідження окремих питань даної проблеми проводили В.В.Луць, О.І.Зозуляк, С.О.Бородовський, С.М.Бервено.

Метою статті є дослідження проблеми правосуб'єктності сторін в контексті умов дійсності цивільно-правового договору.

Висхід основного матеріалу. Договір можна визначити як правомірний правочин взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків у визначеній законом формі. Наведене ви-